

Raný novověk

Jakub Rádl

24. března 2019

Obsah

1	Zámořské cesty	3
1.1	Důvody	3
1.2	Zprávy o orientálních zemích	3
1.3	Portugalsko	4
1.4	1. koloniální válka	4
1.5	Španělsko	4
1.6	Ostatní země	5
2	Conquista	5
2.1	Hernán Cortés	5
2.2	Říše Inků (Peru)	5
3	Vznik nových koloniálních mocností	6
3.1	Nizozemsko	6
3.2	Anglie	6
3.3	Ostatní mocnosti	6
3.4	Výsledky a význam	6
4	Renesance	7
4.1	Vznik renezanace	7
4.2	Italské trecento (14. století)	7
4.2.1	Literatura	7
4.2.2	Malířství	7
4.3	Italské quattrocento	7
4.3.1	Architektura	7
4.3.2	Malířství	8
4.4	Italské cinquecento (16. století)	8
4.5	Renesance u nás	8
4.6	Manýrismus	8
5	Humanismus	9
6	Reformace	10
6.1	Příčiny reformace	10
6.2	1. reformace (14.–15. stol.)	10
6.3	Německá reformace	10
6.3.1	Katolíci × protestanti	11
6.4	Švýcarská reformace	11
6.5	Význam reformace	12
7	Protireformace	12
8	Šíření reformace	13
8.1	Francie od konce 15. století do počátku 17.	13
8.2	Vzestup Habsburků	14
9	Buržoazní revoluce v Nizozemsku	14

10 Buržoazní revoluce v Anglii	16
10.1 Alžbětínská Anglie	17
11 Rusko	18
11.1 Opakování	18
11.2 Stav v 2. pol. 15. století	18
11.3 Ivan IV. Hrozný	19
11.4 Car Fjodor	19
11.5 Období zmatků na přelomu 16. a 17. století	20
11.6 Kultura	20
12 Vznik habsburské monarchie	21
12.1 První Habsburkové	21
12.2 Rudolf II.	22
13 Seznam letopočtů	23

1 Zámořské cesty

1.1 Důvody

Politické důvody

- Arabové obchodu nebránili
- 1453 – cesty do orientu obsazeny **osmanskými turky** (okrádali a zabíjeli obchodníky → nebezpečí)

Ekonomické důvody a předpoklady

- potřeba silného financování – financováno bohatými **kupci**
- hledání **odbytíšť** zboží vyráběného v Evropě
- hledání nových **zdrojů surovin** (v Čechách útlum těžby), nejen Ag a Au, ale i drahokamů, vzácného dřeva, koření

Technické a vědecké předpoklady

- lodě s hlubokým kýlem a kormidlem (velký ponor → stabilita a větší nosnost)
- zdokonalení stěžňového systému (4 stěžně, 6 plachet)
- od 14. století používání **kompasů** (Flavio Giola)
- převzato od Arabů
  - astroláb – slouží ke stanovení zeměpisné polohy lodě
  - astronomické tabulky – pojmenování souhvězdí pro orientaci
- geografické znalosti – mapovali pobřeží
  - první glóbus sestaven Martinem Behenim (zmapovány pouze známé kontinenty)

1.2 Zprávy o orientálních zemích

- námořníci si vymýšleli zvláštní bytosti a poklady (řeky, kde se zlato a drahokamy dají nabírat do dlaní)

Marco Polo

- z Korčuly, uvězněn inkvizicí za vymyšlené zprávy o zámoří
- cestoval z Benátek do Číny
  - dostal se na dvůr Chána Kublaje (1271 – 1295), zapisoval pro něj cesty
  - zúčastnil se s ním výpravy na ostrov Zipangu (dnešní Japonsko)

Správa zámořského území

- Portugalsko, Španělsko – státní monopol, následně kolonie rozděleny
- Anglie, Nizozemí, Francie
  - polostátní obchodní společnosti
  - vykořisťovaly kolonie

Cesty do orientu

- obeplutí Afriky
- cesta na Západ

1.3 Portugalsko

- 1415 – dobytá Ceuta (poloostrov africké části Gibraltaru)
- princ **Jindřich Mořeplavec** - král ho nechtěl pustit, aby neztratil dědice → finančně podporoval plavby

Cesty podél Afriky

- hledali naleziště zlata
- dopluli na Kapverdské ostrovy
- 1444 – založení Společnosti pro obchod s koloniálním zbožím (suroviny, otroci)
- 1487 – Bartolomeo Dias doplul na jih Afriky k mysu Dobré naděje
- 1497 – Vasco da Gama
  - navazoval na cesty Bartolomea Diase
  - cca rok obeplouval Afriku a doplul od Indie→ dovoz drahokamů, hedvábí, koření, dřeva, ...
- 1500 – Pedro Álvares Cabral – Tra de Vera Cruz (Brazílie)

1.4 1. koloniální válka

- 1474–1479 –
  - Portugalsko chtělo ovládnout Katílii
- první dělení světa
- spor musel řešit papež
- 1494 – dohoda v Tordesillas
    - 2000km na západ od Kapverdských ostrovů je poledník
    - západ je portugalský, východ je španělský

1.5 Španělsko

- 1479 – ovládli Kanárské ostrovy
- 1479 – vznik Španělska

Kryštof Kolumbus

- portugalský král nechtěl cesty financovat → rozhodl se jít do Španělska (musel tajně uprchnout)
- **3. 8. 1492 – První Kolumbova cesta**
  - 11./12. 10. 1492 – dopluli na San Salvador
  - na pobřeží viděli fluoreskující řasy
  - obyvatelé nazváni Indiány
  - získali koření
- 2. Kolumbova cesta – kolem ostrovů
- 3. Kolumbova cesta – k pobřeží Jižní Ameriky
- 4. Kolumbova cesta – pobřeží Panamské šíje
- 1506 – zemřel ve Valladolidu (pravděpodobně pohřben na San Salvadoru)

1.6 Ostatní země

- 1501 – **Amerigo Vespucci** (jižní Amerika, popsal část pobřeží)
- 1513 – **Vasco Nunez De Balboa** překročil Panamskou šíji (přenesli loď, objevili záliv Rica → potvrdili, že Amerika je kontinent)

Plavba kolem světa

- 1519 – Fernão Magalhães (portugalský mořeplavec, financován Španěly)
  - vydali se na jihozápad s předpokladem, že obepluje Ameriku jako Afriku
  - ústí řeky Santa Cruz (Patagonie, část výpravy se vrátila zpět) → Magalhaesův průplav (mezi Amerikou a ohňovou zemí) → Filipíny
  - 1521 – zabít domorodci při vyjednávání (zbytek výpravy plul zpět)
  - 1522 – cestu dokončil Sebastian del Cano
- potvrzena kulatost Země

2 Conquista

2.1 Hernán Cortés

- 1517 – cesta na Yucatan (poloostrov v Mexiku)
- získal nového území od méně vyspělých civilizací

Mayové (Mexiko)

- městské státy
- pyramidy, sochy, obrázkové písmo, astronomie, kalendáře,
- dlážděné silnice
- poštovní styk, vodovody, mapy
- vyspělejší astronomie a kalendář, hrnčířství, řezbářství
- neznali železo, tažná zvířata
- časté přesídlování z důvodu vyčerpané půdy (neznali hnojení)
- považovaly Španěly za bohy (koně, palné zbraně, moře, ...)

Aztécká říše (Mexiko)

- strategické hlavní město na jezeře **Tenochtitlan**, král Montezuma
- **nové plodiny** – rýže, bavlna, pepř, vanilka, tabák, banány
- **domácí zvířata** – pes, krocan, husa, kachna
- polyteistické náboženství (obětování stovek lidí Opeřenému hadovi)
- 1535 – Cortés objevil Kalifornii (hledal El d'orado – zemi zlata)

2.2 Říše Inků (Peru)

- údolí Nasca, Mocha, centrum v údolí Cuzco, jezero Titicaca
- **Machu Pichu** – Španělé ho nikdy neobjevili
- inka – vládce (→ chybně nazývaný kmen)
- velké množství zlata – „slzy boha slunce“, nádoby, domy pobité plechy,
- bazény teplé vody okolo zámku, tepané květiny
- 1531-1535 – dobyli Franciscem Pizarro, Diego Almagro

Vyspělá kultura inků

- destilace medicíny z rostlin
- vzdělání pro úředníky
- sociální organizace
  - inka + dvůr, úředníci, řemeslníci
  - při dosažení určitého věku povinný sňatek, případně přiřazen partner, půda (kdo má půdu, platí daně)
- terasovitá pole hnojená guanem (trus mořských ptáků)
- lamy → vlna, mléko, maso

3 Vznik nových koloniálních mocností

3.1 Nizozemsko

- shromažďovali zboží přes pobřežní pevnosti
- směřovali do tichomoří → Indonésie, Moluky
- 1602 – založena nizozemská Spojená východoindická společnost

3.2 Anglie

- napadali španělské kolonie, snažili se je zabrat pro sebe, využívali piráty

Italští mořeplavci

- 1497 – **Giovanni Cabotto** (*John Cabbot*) → Labrador, Newfoundland (Kanada)
- Sebastian Cabotto → severoamerické pobřeží

Angličané

- **Walter Raleigh** – Virginie, 1627 kolonií
- **Henry Hudson** + **William Baffin** – hledali cestu kolem severní Ameriky
- 1596 – **W. Barents** objevil Špicberky
- **John Hawkins** – Guinea (podporoval obchod s otroky)

3.3 Ostatní mocnosti

- Francie – část Kanady (1535)
- Švédsko – od ústí řeky Delaware vytlačeni Nizozemci
- Dánsko a Německo – pouze neúspěšné pokusy

3.4 Výsledky a význam

- objevení vyspělých civilizací i mimo Evropu → míšení kulturních vlivů
- nové plodiny: brambory (plodina chudých), rajčata, cukrová třtina, tabák
- potvrzena kulatost Země
- základ světového obchodu
- přesun center obchodu na pobřeží Atlantiku
- **cenová revoluce** → **kapitalizace společnosti**
  - do Evropy přiváženo mnoho zlata a stříbra → hodnota peněz jde dolů, cena zboží nahoru
  - rozdělení městské společnosti na **buržoazii** (bohatí) a **proletariát** (pracující)
  - buržoazie platí daně → důležitá → chce se podílet na vládě → buržoazní revoluce

4 Renesance

4.1 Vznik renezanace

- 14. století, Itálie
- z italského *re-nascire* ... nový život
- emancipace a zvýšení významu bohatého měšťanstva
- důležitý vliv antiky: každý je zodpovědný za sebe, důraz na vzdělání a společenskou aktivitu
- typické rysy: individualismus, vzdělání, společenská aktivita

4.2 Italské trecento (14. století)

- koncept jednotné itálie

4.2.1 Literatura

- **Dante Alighieri** – poprvé zavedl spisovnou latinu, *Božská komedie*, *De monarchia* [monarka]
- **Francesco Petrarca** – korespondence s Karlem IV., *Canzoniere*, *Sto sonetů laure*
- **Giovanni Boccaccio** – *Dekameron*
- **Cola di Rienzo** – 1347 ovládl Řím

4.2.2 Malířství

- **Giotto di Bondone** – první plasticky vyvinuté postav
- **Simone Martini** – papežský palác v Avignonu

4.3 Italské quattrocento

- období rozkvětu Itálie pod vládou rodu Medici
- centrem renesance je Florencie
  - Cosimo I. Medici
  - Lorenzo I. il Magnifico (vzdělaný, podporoval umělce)
- typickým znakem je hledáním harmonie a vyváženosti

Platónská akademie

- 529 – zrušena Justiniánem
- za Lorenza obnovena

4.3.1 Architektura

Základní prvky

- horizontála, kopule, římsy, oblouky, sloupy, arkády (podloubí),
- pilastry – dekorativní polosloup
- balustráda – zábradlí tvořené kuželkami
- sgrafito dvoubarevná vyřezávaná omítka
- bosáž (rustika) – imitace kamenných kvádrů

Autoři

- Fillipo Brunelleschi – nalezišec ve Florencii, S. Maria del Fiore, palác Pitti a jiné stavby
- Leon Battista Alberti – popsal prvky renezanace v teoretických dílech

4.3.2 Malířství

- **Masaccio** – perspektiva
- **Piero della Francesca**
- **Sandro Botticelli** – rozměřil „krásné“ proporce lidského těla
- **Lorenzo Ghiberti** – dveře do Ráje

4.4 Italské cinquecento (16. století)

- vrcholné období renesance
- přestavba chrámu sv. Petra

Autoři

- **Giorgio Vasari** – napsal teoretické dílo popisující renesanci a životy významných autorů
- **Michelangelo Buonarroti** – sochař, malíř (Sixtínská kaple – *Zrození Adama*)
- **Raffael Santi** – *Sixtínská madona*
- **Leonardo da Vinci** – malíř a všechno – *Mona Lisa*, *Dáma s Hranostajem*, *Svatá žena samotřetí*
- **Mathias Grünewald**
- **Hans Holbein** – Nizozemec, působil v anglii, portrét Jindřicha, **Ježíš v Hrobě**
- Hieronymus Bosch – velmi detailní a rozsáhlé obrazy *Zahrada pozemských rozkoší* – Prado
- **Jan van Eyck** – výborná perspektiva, *Svatba manželů Arnolfiniových*
- Pieter Breugel [brechl]
- Donato Bramante

4.5 Renaissance u nás

- zámek v Bučovicích (arkády ze tří stran nádvoří)
- dům pánů z Kunštátu v Brně (nádvoří, arkády)
- letohrádek královny Anny

4.6 Manýrismus

- protáhlé tvary
- pitoreskní výjevy
- Parmigiano, Tintoretto
- **El Greco**

Manýrismus na dvoře Rudolfa II.

- Bartolomeus Spranger
- Hans von Aachen
- Arcimboldo
- Arden de Vries

5 Humanismus

- studia divina × studia humana
- studium klasických jazyků – aby si mohli přečíst antická díla
- Erasmus Rotterdamský: Chvála bláznovství
- **Johannes Gensfleisch von Gutenberg** – vynález knihtisku

Politologie

- Niccolo Machiavelli

Astronomie

- Mikuláš Kusánský
- Mikuláš Koperník
- Johannes Kepler
- Giordano Bruno
- Galileo Galilei (sestroji dalekohled)

Význam

- připravuje půdu pro další rozvoj novověké evropské kultury

6 Reformace

6.1 Příčiny reformace

- reakce na společenskou krizi
- krizový stav papežství
- všeobecná snaha reformovat církev
  - **konciliarismus** – říká, že koncil má větší autoritu, než papež
  - **papalismus** – autoritu má papež

Cíle reformace

- dodržování etických zásad křesťanství
- odstranění světské části církve

6.2 1. reformace (14.–15. stol.)

- John Wycliffe + Iolardi
- M. Jan Hus, M. Jeroným Pražský (překládal Wycliffovy spisy)
- husitství v Čechách
- česká reformace → 1. země s oficiálně povolenými dvěma vyznáními (1436)

6.3 Německá reformace

- 16. stol. – rozdrobenost, církev vlastní většinu pozemků, zvyšování církevních poplatků

Martin Luther

- pocházel z Wittenberku
- 31. 10. 1517 – přibíhl **95 tezí** na dveře kostela (v latině, rychle přeloženy)
- usiluje o bezprostřední stav člověka a boha
- papež jeho spisy nechal spálit
- 1521 – Luther pozván na říšský sněm do Wormsu
- hrozilo mu zatčení → cca rok se ukrýval na Wartburgu, kde **přeložil Bibli**
- 1522 – zjistil, že má přívržence a začal znovu kázat → vznik nové církve
- navazoval na Husa (přijímání podobojí, kritika odpustků)
- důraz na vnitřní zbožnost
- neuznává celibát
- liturgický = národní jazyk
- stoupenci zejm. šlechta, majetní měšťané
- státní náboženství v Dánsku, Norsku, Švédsku, Islandu
- stoupenci: České země, Uhersko, Sedmihradsko

1524–1526 – Německá selská válka

- nejradikálnější Durynsko – **Thomas Müntzer** (Cvikov)
- vycházel z Husa, ale radikálnější
- 1521 – pokus o podnícení nové revoluce v Praze
- rovnost všech lidí
- 1525 – poraženo, Müntzer popraven
- 1526 – definitivní porážka i v Tyrolsku a Salzbursku

Münsterská komuna

- **novokřtění** – křtít by se měli až dospělí lidé, kteří si jsou uvědomit váhu křtu
- společný majetek, vojenská povinnost, protokomunistická diktatura
- 1534 – obsazen Münster
- 1535 – komuna vojensky poražena
- novokřtění na Moravě

6.3.1 Katolíci × protestanti

- říšský sněm ve Špýru – protestanti tvrdí, že lidem nepřísluší hlasovat o správnosti náboženství
- 1531 – vznik šmalkadské jednoty (vojensko-politicko-náboženský spolek luteránských knížat)
- 1546–1547 – šmalkaldská válka
  - ukončena porážkou lutheránů u Mühlberku
- 1555 – Augsburský mír
  - *cuius regio, eius religio* – čí vláda, toho víra
  - všichni obyvatelé musí vyznávat náboženství panovníka → vznik **teritoriálních církví** → ještě rozdrobenější Německo
- konec monopolu katolické církve i na území Německa
- Filip Melanchton dotvořil zásady luteránství

6.4 Švýcarská reformace

Huldrych Zwingli

- navázal na Husa
- lidé mají **právo vzdorovat** nespravedlivé vrchnosti
- proti učení o transsubstanciaci – přeměna podobojí je pouze symbolická (katolíci ji berou doslovně)

Jan Kalvín

- od 1541 v Ženevě – republika bez společenských privilegií (pronásledován z Francie)
- konzistoř má být vedoucí orgán republiky
- smyslem života je **práce, aktivní a mravný život**
- učení o **predestinaci** – člověk je svým chováním předurčen k spasení / zatracení
- vrchnosti, která tak nežije je **nutné se vzepřít**, třeba i násilím
- z Ženevy vzniká společenská republika – všichni jsou si společensky rovni

Miguel Servetus

- nizozemský biolog (objevil malý krevní oběh)
- fanatik
- 1553 upálen Kalvínem v Ženevě

6.5 Význam reformace

Helvetská konfese

- Skotsko (1560)
- Uhersko, Polsko, Porýní
- státní náboženství v Nizozemí
- Francie – hugenoti
- Anglie – puritáni
- Amerika
- reformace klade důraz na vnitřní zbožnost, prosazování národních jazyků a ospravedlňuje buržoazní revoluce

7 Protireformace

- protestanti – protireformace
- katolíci – reforma katolické církve

Vztah katolíků k reformaci

- papež Pavel III. (1534 – 1549)
  - Sanctum Officium (1542) – „svatý úřad“ – obdoba inkvizice
- papež Pavel IV. (1549 - 55) – bojovný
  - převažuje vliv katolíků, kteří chtěli zlikvidovat protestantismus – „bojovný katolicismus“
  - 1534 – založení řádu Societas Jesu Ignácem z Loyoly
    - 1540 uznán papežem
    - misijní činnost i do protestantských zemí
    - základní myšlenkou bylo, že řád je hlavní, jedinec neznámá nic, smyslem života je plnit řád
    - pochopili důležitost působení v dětství → vznik propracovaného systému jezuitských škol
      - poskytovaly výborné vzdělání za nízkou cenu
      - učitelé byli vzdělaní vědci na špičce svého oboru
      - jezuitský vědec Kamel → na Filipínách objevil rostlinu Kamélii
      - na konci školního roku veřejné zkoušky → děti měly větší motivaci studovat
      - do jezuitských škol posílali své děti i protestanti

1545 – 1563 – Tridentský koncil

- přelom v dějinách katolické církve
- kněží hromadili stavy a funkce → definována nová pravidla
- papež byl ustanoven větší autoritou než koncil (papalismus)
- nesmí se hromadit církevní úřady
- založeny biskupské semináře, nakonec nutné složit slib – „credo ...“ (věřím)
- některá usnesení jsou platná do 20. století
- ekumenismus – snaha o sjednocení křesťanských církví

8 Šíření reformace

8.1 Francie od konce 15. století do počátku 17.

- klasicky absolutistický stát (základy položeny Ludvíkem XI. po stoleté válce)
- po r. 1453 stabilizace
- expanzivní politika
  - do Itálie (Karel VIII.)
  - boj s Habsburky o miláno 1521–1544
- od roku 1519 tlak Habsburků ze dvou stran
  - Karel V. Habsburský se stává císařem
- František I. (1515–1547)
- Jindřich II. (1547–1559)(syn Františka I.)
  - nevěsta Kateřina Medicejská
  - děti:
    - František II. (1559–1560) (prvorozený syn a nástupce)
    - Karel IX. (1560–1574) (ve vládě zastupován poručníky včetně Kateřiny Medicejské)
    - Jindřich III. (1574–1589)
    - Markéta z Valois („královna Margot“)

2. pol. 16. století

- roste vliv reformace – kalvinistů – hugenotů [igenotů]
- oporou dynastie Bourbonů
- 1562 – **krvavá lázeň ve Vassy** – **František de Guise** nechal podpálit stodolu sloužící jako hugenotský kostel (63 mrtvých, >100 zraněných)
- katolická liga (**Jindřich de Guise**) × protestantská Unie (**Jindřich Navarrský de Bourbon**)

Bartolomějská noc

- 23. 8. 1572
- **sňatek Jindřicha Navarrského s Markétou z Valois** s cílem sjednocení katolíků a protestantů
- katoličtí kněží v Paříži svalovali na hugenoty všechna neštěstí → davová nenávisť hugenotů
- na hostině po sňatku zavražděn **admirál Coligny** v katedrále Nottre Dame
- tímto odstartováno vraždění hugenotů – 3000 v Paříži, celkem 10 000 ve Francii
- Jindřich Navarrský se ukryl v komnatách Markéty z Valois a následně uprchl

Jindřich IV. Navarrský de Bournon (1589–1610)

- 1598 – **edikt nantský** – zrovnoprávnění hugenotů s katolíky
- rozvoj hospodářství
  - monetaristická politika – stát nezasahuje do ekonomiky (důležitý je trh)
  - snížení daní, reforma finanční správy (sjednocení měny)
  - stavba silnic, mostů, vodních kanálů
  - kolonizace Kanady
  - podpora nizozemské revoluce
- 1610 – Jindřich IV. zavražděn fanatickým mnichem
- druhé manželství s **Marií Medicejskou** → Ludvík XIII.

8.2 Vzestup Habsburků

Ludvík XIII. (1610–1643)

- poručnická vláda Marie Medicejské
- vlády se ujímá **kardinál Richelieu** (dobrá vláda)
- 1614–1789 – nescházejí se generální stavy – absolutismus

70. léta 15. století

- 1477 – spor o Burgundsko Fridricha III. Habsburský s Ludvíkem XI. Francouzským
- Fridrich získal část Burgundska (Nizozemí) sňatkem s Marií Burgundskou

Dvě větve Habsburků

- Državy Habsburků
- děti Filipa a Johany Kastilských
- **Karel V.** – **Španělsko**, Nizozemí, Sardinie, Sicilie, kolonie v J. Americe, kolonie v Jižní Americe
- **Ferdinand I.** – **Rakousko**, Čechy, Uhersko

Absolutismus ve Španělsku

- Reconquista
- 1479 – vznik Španělska
- oporou Ferdinanda II. Aragonského města a hidalgové
- oporou Karla V. Habsburského – grandi
- 1520-1521 – povstání komunérů (Toledo)
- 1527 – sacco di Roma – boj o itálii
- hospodářský úpadek
- neúspěšný boj s protestanty
- 1555 – Augsburský mír („*Cuius regio, eius religio*“)
- Karel V. se vzdal moci → Ferdinand I. císařem

Filip II (1556-1598)

- 1556 – Karel V. předává vládu ve Španělsku synu Filipu II.
- netolerantní katolický fanatik
- bez koncepce hospodářské politiky
- zvyšoval daně kvůli válkám, vojensky potlačoval povstání
- 1588 – Filip II. poražen Anglií v La Manche

9 Buržoazní revoluce v Nizozemsku

Vztah ke Španělsku

- připojeno na počátku 16. stol. za Filipa II.
- 1557 – státní úpadek
  - **Filip II. zadlužen** šlechtě → zavedeny dlužní úpisy
  - zvýšení daní v Nizozemsku, omezování pravomocí provincií, pronásledování protestantů
- pronásledování protestanti podporování hugenoty z Francie

Nizozemské provincie v 16. století

- Nizozemí děleno na **17 provincií** – každá má svůj sněm, místodržitele, privilegia
- Jih – Valoni
  - bohaté Flandry a Brabantsko (Antverpy)
  - kalvíni, katolíci
- Sever – Vlámové [flámové]
  - důležité provincie Holland, Zeeland, Utrecht
  - lutheráni, kalvíni, novokřtělci
- mezi provinciemi jsou hospodářské i společenské rozdíly
  - sever chudší než jih
  - na severu rybářství, provincie u moře bojují o půdu × na jihu rozvoj řemesla
  - na jihu jsou nejdůležitější vrstvou měšťané a šlechta × na severu jen měšťané (obchodníci, řemeslníci)
  - na severu kalvíni, lutheráni × na jihu umírněnější i katolíci

Generální sněm

- schází se v něm 17 místodržitelů
- předsedá mu **generální místodržící**, který je přímo zvolen králem jako jeho zástupce
- **Markéta Parmská** (1559–1567)
  - rádce kardinál **de Granvelle**
  - tyran, upírání privilegia, zvyšování daně
  - velká vlna odporu z provincií → vznik opozice
  - 1564 – de Granvelle odvolán

Opozice

- umírněná: většinou šlechta
  - Vilém Oranžský (p), hrabě Egmont (k), hrabě Hoorn (k)
- radikálové:
  - 1566–1567 – obrazoborecké hnutí
- španělským králem vyslán **vévoda z Alby** → hrůzovláda
  - rada pro nepokoje (1568)
  - mučení, vyslýchání, popravování opozice (nejen protestantů) – vévoda a vláda si nechávali majetek
  - daň **alcabala** [alcavala] – dvojitá daň (z prodeje i koupě)
  - 1568 – neúspěšný útok Viléma Oranžského

Gézové

- chudší část obyvatelstva, bojovala proti Španělům
    - poskytnut dočasný azyl v Anglii, hrozil ale útok od Španělů → vyhnání
    - útok na Nizozemsko (nic jiného jim nezbývalo)
  - 31.3/1.4 1572 – ovládli přístav Brielle s pomocí nové armády Viléma Oranžského
- Alba odvolán

Roztrhání Nizozemska

- 1576 – vydrancovány Antverpy Španěly
- nová povstání proti Španělům (Bruggy, Brusel, Gent)
- 1577 – věčný edikt – Španělé se stáhnou → vyjednávání o odstoupení
- 1579 – **Arraská unie** – jižní provincie zůstávají se Španělskem
- 1579 – **Utrechtská unie** – severní provincie nechť zůstat se Španělskem
- 1581 – **Haagská unie** – 7 severních provincií tvoří **Spojené Nizozemí**
  - stavovská republika (generální stavy, místodržící – dědičně titul Vilém Oranžský)
  - státním náboženství – kalvinismus, tolerují se ale všechna reformovaná náboženství
  - velmi bohatý stát z obchodu
    - 1602 – založena Východoindická společnost
    - 1621 – založena Západoindická společnost
    - 1626 – založen nový Amsterdam(dnešní New York)
- 1609 – Nizozemsko uznáno jako samostatný stát
- 1648 – samostatnost potvrzena **vestfálským mírem**

10 Buržoazní revoluce v Anglii

Jindřich VII. (1509–1547)

- stabilizace
- rozdělení společnosti
  - **yeomani** – zemědělci
  - **gentry** – venkovská šlechta, feudálové
  - **nová šlechta** (noví baroni) – kupují si titul od krále
- hvězdná komora – soudní instituce zabývající se politickými záležitostmi
- správní systém farnost < hrabství < parlament – dolní sněmovna (volení poslanci z hrabství)

Způsoby podnikání

- chov ovcí – ohrazování, prodej vlny Nizozemcům
- odliv pracovní síly z venkova do měst
- obchod, stavba lodí

Jindřich VIII. (1509–1547)

- zvláštní rysy reformace
  - královská reformace
  - oženil se s vdovou po svém bratru – Kateřinou Aragonskou (jediná dcera přežila porod – Marie)
- nutnost dědice → pokus o rozvod – papež nepovolil kvůli vlivu španělské královské rodiny
- osobnosti
    - **Thomas Wolsey** – kardinál, arcibiskup canterburský, hříšník, kritizován
    - **Thomas More** – spisovatel (*Utopie*), učenec
    - **Thomas Cranmer** – reformátor, první anglikánský arcibiskup, Cambridge, popraven
    - **Thomas Cromwel** – reformátor, rádce krále, popraven

- manželky
  - Kateřina Argaonská – neměla syna
  - Anna Boleynová – nevěrná, míchala se do politiky, popravena za vlastizradu
  - Jana Seymourová – syn Eduard VI.
  - Anna Clévská – dobrovolně se rozvedly
  - Kateřina Howardová – popravena za nevěru
  - Kateřina Paarová

Královská reformace

- 1533 – oddělení anglikánské církve
- 1534 – Act of Supremacy – revize církevních zákonů

Anglikánství

- král spravuje církevní majetek
- král ruší církevní úřady
- král jmenuje kardinály, biskupy, ...

Eduard VI. (1547–1553)

- regentská vláda **lorda Somerseta**
- zemřel jako chlapec

Marie Tudorovna (1553–1558)

- perzekuce nekatolíků – „Bloody Mary“
- manželka Filipa II. Španělského

Alžběta I. Anglická (1558–1603)

- krásná, ale nikdy se neprovdala
- cílem udržení stability a míru
- nové podnikání
  - chov ovcí – vlnářství
  - námořní obchod
- podpora hugenotů a gézů
- soupeření se Španělskem – Filip II.
- Marie Stuartovna – Skotsko
  - uprchla do Anglie kvůli podezření z vraždy dvou svých manželů
  - 1578 – Marie Stuartovna popravena za spiknutí proti Anglii s Filipem II.
- 1588 – Neporazitelná Armáda Filipa II. poražena v La Manchském průlivu

10.1 Alžbětínská Anglie

- **Erasmus Rotterdamský**
- sir **Walter Raleigh** [rolí]
  - založil Virginii
  - 1603 – uvězněn v Tauru
- **William Shakespeare** – existenciální otázky → hrají se do dnes
- vliv nizozemského malířství a francouzské architektury

11 Rusko

11.1 Opakování

- 13. století – Rozpad Ruska
- Novgorodské knížectví
- Vladimirsko suzdalské knížectví
- Ivan I. Kalita
- Dimitrij Donský
- 14. stol. – úpadek Zlaté hordy
- 1478 – připojil Ivan III. Novgorod a jiná knížectví k Moskvě
- 1480 – Ivan III. přestal platit daně Tatarům
- nový stát Moskevská Rus

11.2 Stav v 2. pol. 15. století

Sousedé Rusi

- na západě Litva, Livonsko
- na jihu Tataři
- na východě Sibiř – možnost výbojů

Hospodářství

- zemědělství
  - **votčina** – dědičná půda
  - **poměstí** (nedědičná, udělena panovníkem) → poměšči = služebná šlechta
- obchod s Evropou vázl – strach z Tatarů
  - trasa Moskva – Lublin – Krakov – Praha
  - trasa Moskva – Lublin – Poznaň – Hanza
- města mají zemědělský charakter (dřevěné domy, ...)
- největšími městy jsou Novgorod, Pskov, Nižní Novgorod, Vladimir, Suzdal, Moskva

Církev

- pokusy o reformaci neúspěšné
- církevní dogmata označena za nedotknutelná
- církev má právo na světskou moc
- až do 20. stol. populární idea třetího Říma
  - jediná správná církev je ruská pravoslavná
- 1589 – moskevský metropolita se stává patriarchou

11.3 Ivan IV. Hrozný

(1533–1584)

- otec Vasilij III.
- na trůn nastupuje ve 3 letech → ovládán bojary
- **reformy** – správní, právní, vojenské, hospodářské
- 1547 – korunován prvním ruským carem
- 1547–1550 – ruské stavovské shromáždění **Duma**
  - připravovala zákonní **Stoglav**
- 1552 – dobyl Kazaň
  - vyvražďování a přesídlování obyvatel → porušování
  - otevření cesty ke Kaspickému moři

Výboje do Evropy

- snaha oslabit Livonsko a získat přístup k Baltu
- Livonské války (1558–1582)
  - Moskevská Rus poražena Lublinskou unií
  - 1582 – mír pro Rusko ztrátou, vinu dával bojarům

Samoděržaví

- odebral půdu bojarům – snaha o zlomení jejich moci
- předána nižší šlechtě výměnou za vojenskou povinnost → **opričina** (opriční vojsko)
- bojaři vysídleni do okrajových oblastí na **zemštinu** – neúrodná
- reforma prosazována terorem → katastrofické důsledky
  - půda nemohla být obdělávána
  - hladomor
  - povražděno obrovské množství mužů, žen i dětí
- psychicky narušený – zabil svého syna
- reformy silně narušili Rusko, ale vedli k ruskému absolutismu – samoděržaví

11.4 Car Fjodor

(1584–1598)

- syn Ivana IV.
- opožděný → regent **Boris Godunov**
- likvidace bojarské opozice (Sujští, Bělští, Romanovci, Glinští)
- 1584 – založen přístav Archangelsk
- 1587 – příměří na 15 let s Polskem
- 1590–93 – úspěšná válka se Švédskem
- 1595 – uzavřen Věčný mír → přístup k Finskému moři
- 1598 – zemřel Fjodor → Godunov korunován carem

Car Boris Godunov (1598–1605)

- hromadné útěky poddaných → nevolnictví
- opozice do vyhnanství
- 1600–1603 – hladomor
- bojaři se spojili s Poláky
- 1605 – Godunov zemřel

11.5 Období zmatků na přelomu 16. a 17. století

- Ivan IV. byl mnohokrát ženatý → spory o trůn
  - **Lžidimitrij I., Lžidimitrij II.** – vydávali se za Ivanovy syny
- 1613 – zvolen carem Michal Fjodorovič Romanov (mladý → lehko ovladatelný)

11.6 Kultura

- architektura
  - chrámy – barevná fasáda
  - chrám Vasila Blaženého v Moskvě
- malířství
  - ovlivněno Itálií – biblické výjevy, hierarchická perspektiva
- literatura
  - 16. stol. – polemické spisy
  - svod ruských letopisů – vznik jednotné kroniky
  - dopisy a poselství Ivana IV.
  - **Azbukovnik** – encyklopedie
  - **Domostroj** – o morálce a náboženství

12 Vznik habsburské monarchie

12.1 První Habsburkové

Ferdinand I. Habsburský (1526–1564)

- na základě nástupnických smluv si dělal nároky na český trůn, podle Zlaté buly sicilské mají ale slovo stavové
- český trůn byl silně zadlužený → zvolen Ferdinand
  - zvolen za podmínky že nebude omezovat stavy, ...
- pokus o centralizaci → odboj
  - ignoroval zemské úřady
  - 1546; 1546 – svolání zemské hotovosti – šlechta je povinna poskytnout vojsko, poskytnuto velmi málo, většinu musel zaplatit sám
  - šmalkaldská válka
  - březen 1547 – protestantská šlechta a města chtějí omezit moc panovníka
- srpen 1547 – Bartolomějský sněm v Praze
  - před sněmem k zastrašení stavů popraveni dva páni a dva měšťané
  - král svolává sněmy a obsazuje zemské úřady
  - královská města ztratila hlas na zemském sněmu → přestala být samostatným politickým subjektem
  - dědicové mohou být přijati za krále za vlády předchůdce → možnost ovládání volby svých nástupců
  - městům omezena samospráva, nesmí mít armádu
- perzekuce jednoty bratrské
- rekatolizace – jezuité (katolíků bylo jen 10%)

Nástup Habsburků v Uhersku

- střední a drobná šlechta pro **Jana Zápoleského** – vedl úspěšné boje s Turky
- magnáti = vyšší šlechta soustředěna kolem Marie Uherské → pro jejího bratra **Ferdinanda Habsburského**
- oba korunováni uherským králem → vnitřní válka
- 1540 – Jan Zápoleský umírá
- Sülejman I. „hájlil zájmy“ syna J. Z.
- Ferdinand podporován císařem Karlem V.
- 1541 – poražení Habsburkové u Budína
  - Turci obsadili většinu Uher (do 1547)
  - Habsburkům zůstalo Slovensko
- 1547 – Uhersko rozděleno
  -
  -
  -

Maxmilián II. (1564–1576)

- ovlivněn lutheránstvím → nedůvěra katolíků a papeže
- neúspěšný pokus o získání polského trůnu od vymřelých Jagellonců
- 1575 – česká konfese
  - spojení novoutrakvistů, českých bratrů a lutheránů
  - stvořili nové vyznání a vyžadovali jeho uznání
  - pán nesmí nutit své poddané ke své víře (x Ausburský mír)
- 1575 – účast na českém zemském sněmu
  - chtěl uznat syna Rudolfa za nástupce, schválit mimořádné daně na posílení koruny
  - konfesi potvrdil ústně
  - ve Vídni konfesi odvolal

12.2 Rudolf II.

(1576–1611)

- **španělská strana**
  - katolická
  - **Jaroslav Bořita z Martinic, Vilém Slavata z Chlumu, Karel z Lichtenštejna, Albrecht z Valdštejna**
- **stavovská opozice**
  - 90%
  - Karel st. ze Žerotína, Václav Budovec z Budova, Petr Vok z Rožmberka
- 1583 – Rudolf přesídlil do Prahy → posílení českých katolíků
  - aby se zbavil své matky
  - stavební a umělecký rozvoj Prahy
  - přesídlování učenců a diplomatů do Prahy
  - 70 alchymistů (John Dee, Edward Kelly, Tadeáš Hájek z Hájku (botanik, astronom), Johannes Kepler (matematik), Tycho de Brahe (astronom))
  - Rudolfovy sbírky – část ve Vídni, velká část ukradena Švédy
  - malíři: Bartolomeus Spranger, Hans von Aachen, Arcimboldo
  - sochař: Adrien de Vries

Uhersko

- 1593–1606 – Uhersko pleněno Turky
- Rudolf II. se pokouší o protireformaci
- 1604 – 1. protihabsburký odboj – podporován Turky
- pověřil bratra Matyáše aby vyjednal mír s Uherskem
- 1606 – Matyáš vyjednal mír pro Rudolfa nevýhodný
- 1607–1608 – odboj rakouských a moravských stavů – chtějí raději vládu Matyáše
- 25.6. 1608 – Libeňský mír zůstaly mu Čechy
- 9. 7. 1609 – **Majestas Rudolfiná**
  - potvrzuje českou konfesi
  - 30 defenzorů – dodržují na dodržování konfese (ze všech stavů)

13 Seznam letopočtů

Zámořské cesty

Důvody

1453 – cesty do orientu Obsazeny **osmanskými turky**

Zprávy o orientálních zemích

Portugalsko

1415 – dobytá Ceuta

1444 – založení Společnosti pro obchod s koloniálním zbožím

1487 – Bartolomeo Dias doplul na jih Afriky k mysu Dobré naděje

1497 – Vasco da Gama

1500 – Pedro Álvares Cabral – Tra de Vera Cruz (Brazílie)

1. koloniální válka

1474–1479 –

1494 – dohoda v Tordesillas

Španělsko

1479 – ovládli Kanárské ostrovy

1479 – vznik Španělska

3. 8. 1492 – První Kolumbova cesta

11./12. 10. 1492 – dopluli na San Salvador

1506 – zemřel ve Valladolidu

Ostatní země

1501 – **Amerigo Vespucci**

1513 – **Vasco Nunez De Balboa** překročil Panamskou šíji

1519 – Fernão Magalhães

1521 – zabit domorodci při vyjednávání

1522 – cestu dokončil Sebastian del Cano

Conquista

Hernán Cortés

1517 – cesta na Yucatan

1535 – Cortés objevil Kalifornii

Říše Inků (Peru)

1531–1535 – dobyli Franciscem Pizarro, Diego Almagro

Vznik nových koloniálních mocností

Nizozemsko

1602 – založena nizozemská Spojená východoindická společnost

Anglie

1497 – **Giovanni Cabotto** (*John Cabbot*) → Labrador, Newdoundland

1596 – **W. Barents** objevil Špickberky

Ostatní mocnosti

Výsledky a význam

Renesance

Vznik renezance

Italské trecento (14. století)

Italské quattrocento

Italské cinquecento (16. století)

Renesance u nás

Manýrismus

Humanismus

Reformace

Příčiny reformace

1. reformace (14.–15. stol.)

Německá reformace

31. 10. 1517 – přibíl **95 tezí** na dveře kostela

- 1521 – Luther pozván na říšský sněm do Wormsu
- 1524–1526 – Německá selská válka
- 1521 – pokus o podnícení nové revoluce v Praze
- 1525 – poraženo, Müntzer popraven
- 1526 – definitivní porážka i v Tyrolsku a Salzbursku
- 1534 – obsazen Münster
- 1535 – komuna vojensky poražena
- 1531 – vznik šmalkadské jednoty
- 1546–1547 – šmalkaldská válka
- 1555 – Augsburský mír

Švýcarská reformace

Význam reformace

Protireformace

- 1534 – založení řádu Societas Jesu Ignácem z Loyoly
- 1545 – 1563 – Tridentský koncil

Šíření reformace

Francie od konce 15. století do počátku 17.

- 1562 – krvavá lázeň ve Vassy
- 1598 – edikt nantský
- 1610 – Jindřich IV. zavražděn

Vzestup Habsburků

- 1614–1789 – nescházejí se generální stavy
- 1477 – spor o Burgundsko
- 1479 – vznik Španělska
- 1520–1521 – povstání komunérů (Toledo)
- 1527 – sacco di Roma
- 1556 – Karel V. předává vládu ve Španělsku synu Filipu II.
- 1588 – Filip II. poražen Anglií v La Manche

Buržoazní revoluce v Nizozemsku

- 1557 – státní úpadek
- 1564 – de Granvelle odvolán
- 1566–1567 – obrazoborecké hnutí
- 1568 – neúspěšný útok Viléma Oranžského
- 31.3/1.4 1572 – ovládli přístav Brielle
- 1576 – vydrancovány Antverpy Španěly
- 1577 – věčný edikt
- 1579 – **Arraská unie**
- 1579 – **Utrechtská unie**
- 1581 – **Haagská unie**
- 1602 – založena Východoindická společnost
- 1621 – založena Západoindická společnost
- 1626 – založen nový Amsterdam
- 1609 – Nizozemsko uznáno jako samostatný stát
- 1648 – samostatnost potvrzena **vestfálským mírem**

Buržoazní revoluce v Anglii

- 1533 – oddělení anglikánské církve
- 1534 – Act of Supremacy
- 1578 – Marie Stuartovna popravena za spiknutí proti Anglii s Filipem II.
- 1588 – Neporazitelná Armáda Filipa II. poražena v La Manchském průlivu

Alžbětínská Anglie

Rusko

Opakování

Stav v 2. pol. 15. století

- 1589 – moskevský metropolita se stává patriarchou

Ivan IV. Hrozný

- 1547 – korunován prvním ruským carem
- 1547–1550 – ruské stavovské shromáždění
- 1552 – dobyl Kazaň

Car Fjodor

- 1584 – založen přístav Archangelsk
- 1587 – příměří na 15 let s Polskem
- 1590–93 – úspěšná válka se Švédskem
- 1595 – uzavřen Věčný mír
- 1598 – zemřel Fjodor → Godunov korunován carem
- 1600–1603 – hladomor
- 1605 – Godunov zemřel

Období zmatků na přelomu 16. a 17. století

- 1613 – zvolen carem Michal Fjodovič Romanov

Kultura

Vznik habsburské monarchie

První Habsburkové

- 1540 – Jan Zápošlký umírá
- 1541 – poražení Habsburkové u Budína
- 1547 – Uhersko rozděleno
- 1575 – česká konfese
- 1575 – účast na českém zemském sněmu

Rudolf II.

- 1583 – Rudolf přesídlil do Prahy
- 1593–1606 – Uhersko pleněno Turky
- 1604 – 1. protihabsburký odboj
- 1606 – Matyáš vyjednal mír pro Rudolfa nevýhodný
- 1607–1608 – odboj rakouských a moravských stavů
- 25.6. 1608 – Libeňský mír
- 9. 7. 1609 – **Majestas Rudolfiná**